

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

Випуск 16

Рівне-2009

„Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 16. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2009. – 313 с.

Збірка вміщує результати наукових пошуків з актуальних проблем української та світової історії, виголошені на I Міжнародній науково-практичній конференції молодих дослідників, аспірантів, магістрантів 9-10 грудня 2009 року (Рівне, РДГУ, історико-соціологічний факультет).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, ректор Рівненського державного гуманітарного університету

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Члени редколегії:

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог);

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ);

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський);

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці);

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ);

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 27 листопада 2009 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія КВ № 15857-4329Р від 12.10.2009 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

ГЕНЕЗА Й ЕВОЛЮЦІЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ІДЕЙ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

Актуальність і постановка проблеми. Генеза й еволюція демократичних ідей і традицій характерні для історії багатьох народів і держав Європи. Демократичні засади в Старому Світі виникли та формувалися ще з античних часів. Фактично вони беруть початок від давньогрецької прямої демократії, яка, незважаючи на свою обмеженість, недосконалість і почасти навіть примітивність, стала відправною точкою для становлення і функціонування сучасного поліархічного суспільства. Аристотелівська писана традиція, правові основи державницької політики Солона та конкретна практична діяльність Перікла отримали в період раннього та класичного Нового часу реальний розвиток у нових історичних умовах і на новому етапі еволюції європейської цивілізації. Тоді ж європейська демократична традиція стала не лише здобутком північноамериканських колоній Англії, але й дала поштовх для створення та швидкого прогресу Сполучених Штатів Америки, а також розвитку передових європейських держав. Разом з тим демократичний компонент відігравав все більшу і важливу роль у житті слов'янських народів.

Чеські демократичні традиції були породжені різними історичними факторами, зазнавали протягом свого становлення різних впливів. В історичній пам'яті чеського суспільства зберігались насамперед часи, характерні своєю активністю, прогресивними ідеями і намірами, непримиренною боротьбою за майбутнє. І нагадували вони сьогодення переважно формами прогресивних, взаємообумовлених традицій.

Таким чином, традиції – це активний ідейний місток між епохами з актуальним суспільним, політичним і культурним значенням, це усвідомлення суті історичних подій, які входили до сучасного суспільного споглядання як його активний чинник. Отже, традиції є трансформованою мінущиною, яка зберегла політичну та ідеологічну дієвість [1].

Не можна не погодитись з висновком чеського дослідника життєвих цінностей чеської людини Й. Шпура про те, що “чехи живуть традиціями. Століттями традиції були для чехів стимулом у боротьбі за національне буття чи небуття, допомагали їм пережити важкі часи, були джерелом самоповаги і гордості. І сьогодні ще чеська людина відчуває себе нащадком гуситів, ватажків національного відродження, масариківським демократом” [2].

Стосовно соціологічного підґрунтя демократії, чехи нагадували інші народи Східної Європи, яким XVIII-XIX ст. принесло пробудження від довгої дрімоти та знову ввело їх в історію. Але лише в чехів це соціологічне підґрунтя було підкріплене філософією демократії, яка базувалась на інтерпретації чеських національних традицій, чеської історії та втілювалась у цілу систему освіти Чехії, стала частиною ментальної та моральної спадщини нації. Зрозуміло, що тут йде мова про період чеського національного відродження.

Впродовж історії чехів сформувалися самобутні національні ознаки та ментальні риси чеського народу, які стали складовими компонентами їх демократичних традицій. Власне й еволюція Чехії та Словаччини на всіх етапах їх історичного розвитку іманентно обумовлювалася тим специфічним культурно-історичним середовищем, у межах якого здійснювався цей розвиток. Значний вплив на формування демократичних традицій при цьому справили чеські реформатори-гуманісти, просвітники та державники. Серед них чільне місце посідають Я. Коменський, Ф. Палацький, Т. Масарик і А. Пражак. Визначення їх ролі та значення у становленні та розвитку демократичної культури чехів – ось *головна мета* пропонованої наукової розвідки. Аналіз *стану наукового вивчення даної проблеми* показує, що окремі автори – Р. Шпорлюк, Н. Нарбут, О. Павленко, А. Мильников – як правило зверталися до узагальнених досліджень діяльності Коменського, Палацького, Масарика, у контексті яких лише частково зачіпали питання їх внеску в формування та розвиток елементів демократичної традиції.

У середовищі чеських протестантів-емігрантів особливо визначну роль у розвитку чеської реформаційної політичної традиції зіграла творчість видатного педагога-просвітителя, який започаткував багато концепцій сучасної освіти у Західному світі гуманіста-історика Я. А. Коменського. Подорожуючи з однієї країни в іншу, він продовжував виконувати дипломатичні місії на користь чеської справи при європейських дворах і протестантських дворах і протестантських церквах, все ще надіючись, що зможе повернутись у Богемію після перемоги протестантів.

Продовжуючи лінію Віклефа, Коменський створив справжній метод реформаційного мислення Він зумів збагатити християнське віровчення стійкою внутрішньою логікою, якої йому не спромігся додати як офіційний католицизм, так і офіційний протестантизм. Я.А.Коменський водночас інтегрував до цієї ідейної моделі відкриття результатів ренесансного мислення та запровадив при цьому соціалізаційну інтерпретацію людського ества як ества суспільно-людського. [3]. Його релігійні почуття збагачували

його політичні переконання. Ані одного, ані іншого без взаємного поєднання ми не розуміємо. Коменський це сам особисто доповнював словами: мораван за походженням, чех за мовою, теолог за фахом. Його політичною метою протягом всього життя був розвиток культури предбілогорської Чехії, після 1628 р. він сприяв відновленню становища, в якому б гуманістично-протестантська культура могла б розвиватися. Він був сином землі, що була повністю сповнена ідеями реформації, які були власне принципом релігійної толерантності. Цій спадщині Коменський залишався вірним і після переїзду за кордон в християнську Європу [4].

Провідні чеські просвітителі ніколи не сприймали ідей революції, яка, як і всяке насилля, здавалася їм безглуздою. Симпатизуючи революційним діям таборитів у минулому, вони залишилися прихильниками реформ йозифінського типу свого часу. Просвітництво відродило позитивні ідеали гуситів. “Кожний чех, – записав у своєму щоденнику за 16 січня 1781 р. Ф. М. Пельцль, – котрий тільки читає чеські книги і знає історію своєї батьківщини, трохи гусит” [5].

Принципову зміну в оцінку гуситської епохи вніс лише чеський історик Франтішек Палацький (1798-1876), який походив із північно-моравської чесько-братської родини. У своїй монументальній “Історії народу чеського в Чехії і Моравії” він показав гусизм як рух, що виростає з демократичної суті чеського національного характеру, як складову частину перманентного зіткнення чеського і німецького елементів, як органічний компонент європейської реформації і як передвісник громадських революцій нової доби [6].

Таким чином, Ф. Палацький надав чеському народу відчуття ідентичності чеського питання демократії. Гусити боролись за свободу свідомості, за демократичні рівність, проти авторитаризму Риму. Їхній рух був етнорелігійним, національним та соціальним.

Ф. Палацький дав чеському народу не лише інтерпретацію історії, яка підтримувала їхню демократичну програму сьогодення й майбутнього завдяки глибокому корінню, що сягало минулого. Завдяки йому, питання чеської свободи й чеського національного розвитку стало нерозривно поєднане зі світовою проблемою демократії. Завдяки йому чеська історія стала важливою для історії Європи, а чеське питання – універсальним питанням.

Вважаючи підйом сучасної Європи та французьку революцію фундаментально ідентичними з ідеями чеської реформації, чехи зайняли своє місце в сучасній Європі серед визначних прогресивних течій і народів. Ідея боротьби проти німців за національне самозбереження стала боротьбою за демократію, боротьбою за кращий світ та за більш гуманні відносини між людьми [7].

Т. Г. Масарик увійшов у історію як філософ і політик, лідер і організатор чехословацької боротьби з Австрією, засновник та ідеолог Чехословацької республіки, її перший президент. Він зробив усе для того, щоб Чехословаччина стала демократичною, стабільною і дійсно процвітаючою країною в складний міжвоєнний період, коли сусідні держави були уражені їхніми внутрішніми конфліктами. Т. Г. Масарик спрямував нову республіку курсом внутрішньої стабільності та обережних соціальних реформ.

З точки зору відомого американського дослідника українського походження Р. Шпорлюка, “у ретроспективі дії Т. Г. Масарика можна вважати за найбільш важливу політичну подію в Чехословаччині з часів втрати в 1620 р. Старою Богемією своєї незалежності в битві коло Білої Гори. У 1914 р. Т. Г. Масарик кинув виклик правлінню Габсбургів над його народом, а коли він організував, перебуваючи за кордоном, чехословацькі збройні сили, перетворившись в “озброєного пророка”, то зумів зробити те, чого не зміг зробити жоден чех упродовж трьох сторіч до нього” [8].

У своїй політичній діяльності Т. Г. Масарик переслідував дві мети: піднести свій народ як культурно і національно, так і соціально. Ставши Президентом Першої Чехословацької республіки, він уміло об’єднав навколо себе всі прогресивні й талановиті сили народу і за їхньої підтримки формував політичні переконання чехословацької нації за допомогою нової національної ідеології, чи, як Т. Г. Масарик звик її називати, “нашої національної програми” [9].

Саме роздуми Т. Г. Масарика про роль політичної традиції в житті чеського суспільства були викликані його глибоким переконанням потреби на зламі XIX і XX століть необхідності створення такої нової “національної програми”. Із часом, в останні п’ять років XIX ст., він написав серію праць, які за певними характерними ознаками відрізняються від решти його досліджень. Вони виявилися віддаленими від його систематизованої політичної теорії, у той час, однак, ця особлива частина праць Т. Г. Масарика стала найбільш дієвою у формуванні чеської сучасної національної ідеології.

Із 1895 р. до початку століття Т. Г. Масарик опублікував у швидкій послідовності тісно пов’язану тетралогію. У цій серії його праць домінує одна центральна тема: які були найбільш важливі й характерні елементи в чеській політичній і культурній історії і що потрібно запозичити із цього для сучасної “національної програми”. Це були такі книги: “Чеське питання. Зусилля і сподівання національного відродження” і “Наша сучасна криза. Занепад старочеської партії та зародження нових течій” (1895 р.), “Ян Гус. Наше відродження і наша реформація” (1896 р.), “Карел Гавлічек. Зусилля і сподівання політичного пробудження” (1896 р.) і короткі дослідження “Чеська національна ідея Палацького” (1899 р.), “Ідеали гуманізму” і “Як працювати” (1898–1901 рр.).

Уважне ознайомлення з цими працями Т.Г. Масарика дає змогу стверджувати, що хоча й інші праці кінця 1890–х містять у собі багато положень масариківської інтерпретації чеської політичної традиції, саме в “Чеському питанні” (1893-95 рр.) Т.Г. Масарик виклав свої погляди щодо неї найбільш систематично і з яскраво вираженою спробою надати дослідженню науковий характер.

У центрі уваги Т.Г. Масарика стоїть “Чеське питання”, його концепція смислу чеської історії в контексті світової історії, дослідження про внесок чехів у світову скарбницю прогресу та їх відданість надісторичним моральним принципам (Палацький, Масарик, молодий Зденек Неєдли), ведення на цьому тлі дискусії філософсько–методологічного спрямування, яка розглядала можливість (чи неможливість) метаісторичного, тобто в даному випадку аксіологічного закріплення історіографії (дискусія Пекарж – Славік) [10].

Досліджуючи “чеське питання”, Масарик підійшов до вивчення наукової спадщини Ф. Палацького, цей історик відразу ж зайняв центральне місце в його дослідженні. Саме В. Палацький допоміг Масарику вибрати гусистський період XV ст. і подальший чеський реформаційний рух як той ключовий період, з якого слід починати дослідження “значення” чеської історії, тобто традиції, яка б підходила до формування сучасної національної програми, що вела б свої корені з минулого.

Найважливішою проблемою для Т. Г. Масарика було, звичайно, те, як заповнити програму в два століття: між 1620 р., коли Габсбурги, контрреформація та германізація втихомирили національне життя, і відродження, яке повинно було початись ще заздалегідь до настання для чехів “весни націй”.

Містком, який Масарик намагався побудувати через увесь період загальнонаціональної атрофії, у його аргументах стала нерозривність гуманістичних і демократичних елементів у чеській нації з періоду Реформації і до сьогодні, з’єднувальні ланки якого склались виключно з ідей. “Ідея гуманізму є ... основною чеською ідеєю, ... до якої, одним словом, прикований увесь смисл усієї нашої історії” [11]. “Наша національна чеська програма є програмою гуманізму” [12].

Показово, що Т. Г. Масарик убачав джерело гуманізму не у Великій Французькій революції, а передусім у Чеській реформації, репрезентованій Яном Гусом, Яном Амосом Коменським і Чеськими братами. Гуманізм був для Т. Г. Масарика спільним знаменником, до якого, на його думку, можна було вести складну структуру різноманітних рухів, мислителів, проблеми пізнього середньовіччя та сучасного періоду. Більше того, цей спільний знаменник мав ще одну важливу рису, яка, як відчував він, була не менш важливою, і яка допомагала виділити це, властиве Чехії, прагнення відокремити гуманність від інших форм гуманітаризму і, перш за все, від “релігійно байдужої” [13] лібералістської школи.

Гуманістичне “значення” чеської історії також має і чітко означений релігійний базис. Саме цей релігійний елемент дав змогу Т.Г. Масарику зв’язати реформаторів XV і XVI століть із чеськими і словацькими мислителями кінця XVIII та XIX століть, яких він вибрав як представників “демократичного гуманізму”. Масарик акцентує увагу на релігійній основі чеського питання, коли каже, що “ідеал гуманізму, основна і направляюча ідея, яка вела всі зусилля будительства і відродження, є ідеєю нашої реформації, гуманізм є лише синонімом до слова братерство” [14].

Щодо інтерпретації традицій гуситів та всього періоду Чеської реформації, то Т. Г. Масарик неухильно йшов слідами Ф. Палацького, якого він вважав своїм вчителем. Масарик сприймав гусизм як рух, який значно вийшов за рамки середньовічного способу мислення в тому, що він боровся за такі сучасні цінності, як свобода індивідуальної свідомості та демократичні соціальні реформи [15], сформульовані, звичайно, у середньовічних термінах релігійного мислення. Однак він не міг знайти у Ф. Палацького головний напрям і прецедент для вирішення завдання, яке не було визначальним для останнього, тобто завдання розкрити “значення” гуситських та реформаційних традицій для періоду чеського національного відродження, у якому брав участь і Ф. Палацький. Не міг Т. Г. Масарик також знайти у свого вчителя і положень про те, що “період темряви” може бути досліджений з метою виявлення важливих доказів національної цілісності та соціальних змін, які сприяють відродженню демократичних традицій. “Історія народу чеського у Чехії і в Моравії” не досягла 1526 р., коли Габсбурги вступили на богемський трон.

Т. Г. Масарик зазначав, що засобом залагодження суспільних конфліктів є суспільні реформи і демократизація політичних стосунків. Із цих же міркувань він відкидав революцію у всіх її проявах, трактуючи її як явище анархічне, подібно до феодальних абсолютистських монархій. “Хто вірить у революцію, – наголошував Т. Г. Масарик, – той не сприймає життя серйозно. Я знаю, що революція є сьогодні пережитком старого режиму. Демократична і народна політика не допустять до революції. Світ опирається і опиратиметься на працю, а не на побажання, світ утримується сталою працею в малому” [16].

Спеціально досліджуючи питання про філософію демократії Т. Г. Масарика у європейському контексті, М. Беднарж вважає, що Масарик концептує суто філософський та етичний зміст демократії, знаходячи його в чеській історії як конфлікт двох типів авторитетів – авторитету духовно-концептуальної свідомості та авторитету інституції. Він говорить про гармонізацію їх обох, головне ж

значення вбачає у гармонійному устрої свідомості. Звичайно ж, тут не йдеться лише про чеське питання, а про проблему світового значення.

Важливе значення в дослідженні феномену чеських національно-демократичних традицій та їх впливу на еволюцію суспільної свідомості чеського народу в епоху його національного відродження належить А.Пражаку (1880-1965 рр.) – чеському літературознавцю, чехословацькому політику, учаснику антифашистської боротьби [17]. Він був найвизначнішим пропагандистом концепції чехословакізму в міжвоєнний період, близьким до ідей Т.Г. Масарика, і одним з найвидатніших чеських істориків літератури ХХ століття. Водночас сьогодні А.Пражак належить до тих дослідників, спадщина яких не стоїть у центрі зацікавленості сучасної історіографії і не дуже часто є предметом критичної рефлексії [18].

Особливий вплив на А.Пражака справила історична обстановка кінця 1930-х років. Вона покликала до життя ще більшу увагу до традиції, яка була започаткована вже на схилі першої республіки і в добу Мюнхена. Видається багато книг, метою яких було підняття національної самосвідомості і зміцнення чеського патріотичного характеру. В цьому зусиллі об'єдналися автори всіх генерацій і різних орієнтацій [19]. До них належав і А.Пражак, який свою трилогію, написану в цей період, що складалась з книг “Народ захищався”, “Про народ” і “Чеське відродження”, дав сховати до сейфа видавцю і друкарю Е. Беацфорту з тим, щоб її видати на початку визволення Батьківщини і привітати чехословацький народ [20]. Праця А. Пражака “Чеське відродження” вийшла у видавництві Е. Беацфорта в Празі у 1948 р. [21].

У цій праці А. Пражак систематизував чеські національні традиції, які сформувались у процесі національно-визвольних змагань чеського народу, і вказав на їх явний демократичний підтекст. Як відзначає автор, “старі фундаментальні традиції, які збагатили і зберігали колись силу чеського народу – кирилмефодіївська, святовацлавська, гуситська, братська – хоча мали ще протиреформаційний характер, але прорвалися на поверхню і контрастували з протиреформаційними традиціями, які колись перемогли завдяки білогорській катастрофі”[22].

Між тим, народні будителі епохи чеського національного відродження почали боротьбу, перш за все, проти наслідків Білої гори, започаткувавши протибілогорську традицію. Завдяки цій боротьбі почалась еволюція інших тенденцій, мовної, патріотичної, національної, чехословацької, слов'янської, культурної, демократичної, антиавстрійської, антинімецької, антиримської і т.п. [23].

А. Пражак наголошує, що чеські будителі епохи національного відродження усвідомлювали всі масштаби білогорської катастрофи і від неї датували добу занепаду народу. У відродженні вони бачили можливість його захисту від пагубної політики Габсбургів. Впевненість у цьому поступово заповнювала чеські душі і формувала основний елемент чеської програми: взяти реванш над Білою горою [24]. Невипадково “Гавлічек у 1842 р. написав у записнику..., що цю чеську ганьбу потрібно перемогти, хоч би вона й тривала як татарське іго”[25].

Безумовно, Біла гора як найбільша катастрофа в історії чеського народу, яку потрібно було перебороти, стала традиційним гаслом всіх його поколінь. Тема Білої гори від першої половини дев'ятнадцятого століття інтерпретована призмою національної історії [26]. У цьому контексті А. Пражак зазначав, що “після проголошення незалежної Чехословаччини видатний чеський історик Пекарж, який Білу гору вважав найбільшим народним нещастям, сказав, що 28 жовтня 1918 р. є днем помсти за Білу гору і що найбільша історична кривда компенсована” [27].

Важливе значення для формування чеської нації, на думку А. Пражака, мала мовна і культурна традиція. У зв'язку з цим він наголошував: “У мові чехи здавна бачили свою основну національну ознаку. З мовою довго ототожнювались і поняття народ – від Даліміла і до Їржі з Подебрад. Мовою чехи відрізнялись від сусідніх німців і мадярів. Коли падав рівень мови, падала і їхня сила, і навпаки, турбота про мову підтримувала їх існування” [28].

Еволюція чеської мовної традиції була тісно взаємопов'язана з розвитком національної літератури. З точки зору А. Пражака: “Як і мова, святою для чеської людини була і книга, і чеська література. Поки народ мав живу літературу, доти він жив. Народ це відчував у добу боротьби проти реформації, коли чеські книги спалювались і винищувались. Саме тому головною ознакою відродження стала потреба проявляти себе друкованим словом в усіх напрямках, з тим, щоб наздогнати втрачені позиції”[29].

Більш того, епоха національного відродження започаткувала традицію, за якою чеська література служила тільки народу. Тому тенденції “мистецтво заради мистецтва” в Чеських землях були мало популярними [30]. “Із цих позицій, – на думку А. Пражака, – саме Неруда може бути до певної міри прообразом поета, який пожертвував собою заради наступних поколінь, з тим щоб вони здійснили мрії чеських поетів” [31].

Важливе значення у формуванні національно-демократичних традицій в епоху чеського національного відродження, на думку А. Пражака, мала патріотична традиція. “В добу відродження, – зазначає він, – більш, ніж будь-коли, почали говорити про нашу батьківщину. Було це поняттям до цих пір малозрозумілим, але для чехів це, перш за все, було основою колишньої самостійної держави” [32]. Поступово патріотизм стає світоглядом всіх прошарків чеського суспільства, приходить розуміння того,

що свою батьківщину потрібно не тільки любити, але й звеличувати. З подібних почуттів виникла і Тилова пісня “Де моя Вітчизна”, яка стала національним гімном [33].

Таким чином, концепція формування чеських національно-демократичних традицій А. Пражака в кінцевому підсумку окреслила різноманітні національні традиції чеського народу та інтерпретувала їх глибинний демократичний зміст.

Підсумовуючи, у якості *висновків*, потрібно зазначити, що, як слушно підкреслював Г. І. Гаск, відомий дослідник теоретичної спадщини Т. Г. Масарика, той був переконаний, що тільки в душі своїх прабатьків і керуючись благородною ідеєю справжнього гуманізму, маленька чеська нація могла зробити важливий і постійний внесок у загальну спадщину людства” [34]. Отже, інтерпретація “чеського питання” Т. Г. Масариком стала його концепцією політичної програми демократії для чеського народу. З точки зору розвитку й еволюції чеської політичної культури та демократичних традицій Т. Г. Масарик і А. Пражак продовжили, творчо розвинули, поглибили і теоретично переосмислили стосовно до нових історичних умов погляди й ідеї Я. Коменського та Ф. Палацького.

Джерела та література

1. Kvaček, R. K dějinným tradicím. – Praha, 1984. – S.7
2. Špui J. Hadnota české ho člověka // Politologia I Sbornik. Politika, politologia, vrdělovani ustinax c Labem, 1996. – S.85
3. Polisenky Josef. Komensky muz a nadeje. – Praha, 1996. – S.165
4. Ibidem.
5. Мьльников А.С. Эпоха просвещения в Чешских землях. Идеология, национальное самосознание, культура. – М., 1987. – С. 116.
6. Cornej P. Doba husitska.Krize spolecnosti na pocatky XV století // Kronika Ceskych zemi. – Praha, 1999. – S. 198.
7. Kohn H. The historical roots of czech democracy // Czechoslovakia. Twenty years of independence. – Berkley and Los Angeles, 1940.
8. Szporluk R. The political thought of Thomas G. Masaryk. IV.V. Columbia Universiti Press, 1981. – S.1.
9. T.G. Masaryk. Česká otázka. Naše nynější krize. Jan Hus//Spisy TGM - Svazek 6. Praha. Masarykův ustav AV ČR, 2000. – S. 160.
10. Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938 // Spor o smysl českých dějin 1895 – 1938. Uspořadal Miloš Havelka. Praha, 1995. – S.8.
11. T.G. Masaryk. Op.cit. – S. 240.
12. Див. Op.cit. – S.304.
13. Див. Op.cit. – S.88.
14. Див. Op.cit. – S.314.
15. Див. Op.cit. – S.149-151.
16. Див. Op.cit. – S.200-201.
17. Koco byl kdo v našich dějinach ve 20 století. II. IV – Ž. Praha Libri, 1998- S. 80
18. Pospíšil J., Zelenka M. Literárns historik Albert Prařak (Paměti jako poetika povinnosti a dezilure) // Albert Prařák . Politika a revoluce. Paměti. Praha: Academia, 2004, - S. 163,169.
19. Lehár J., Stich A. Janačková J. Holý J. Česka literatura od počátků k dnešku. Praha: Lidové noviny, 1998, S.683
20. Prařak A. Politika a revoluce, - S. 89
21. Див.: Op.cit.
22. Prařak A. České obrozeni. Praha: ∑ Beaubort – Narodni správa, - S.120.
23. Op.cit.
24. Op.cit.
25. Op.cit.
26. Beneš Z. Bilá Hora a české dějiny počty – žiceti letech // Kavka F. Biláhora a české dějiny. Prameny k moderni české historiografii. Svarek 2 Praha: Garamond, 2003, - S.12.
27. Prařak A. České obrozeni, - S.123.
28. Op.cit.- S.124
29. Prařak A. České obrozeni, - S.123
30. Див.: Op.cit.- S. 130
31. Op.cit.- S. 135
32. Op.cit.- S.136
33. Op.cit.- S.137
34. Hajek J. Hanus. Masaryk Revisited a Critical Assessment. – N.Y., 1983. – S. 124.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Луговий Олег (Одеса) Найм скандинавських воєнків у Київській Русі та Візантії в цифрах	3
Юсупович Адріан (Варшава, Польща) К вопросу о назначении игумена Стефана Владимирским епископом	7
Нагірний Віталій (Краків, Польща) “Да и Галич”: з історії відносин галицько-волинських князів із монголами у 1240-х рр.	9
Кузьма Тетяна (Рівне) Організація державного апарату: від Київської Русі до конституції Пилипа Орлика	12
Рибачок Ірина (Острог) Єврейська та татарська громади в містах Південно-Східної Волині в кінці XVI – першій половині XVII століття	17
Васильсва Ольга (Київ) До структури управлінського апарату гетьманського двору: дозорці та старости гетьманських маєтностей (1687–1734 рр.)	20
Конопка Наталія (Острог) Розв’язання малоросійським військовим губернатором Миколою Григоровичем Рєпніним проблем міського урядування	24
Мацко Наталія (Тернопіль) Взаємовідносини російських військовослужбовців із населенням Правобережної України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)	29
Кізлова Антоніна (Київ) Списки чудотворних ікон у системі святинь Києва кінця XVIII – початку XX ст.	33
Тимочко Ірина (Рівне) Кременецьке Свято-Миколаївське Богоявленське братство: ретроспектива	36
Косар Ірина (Івано-Франківськ) Діяльність Володимира Охримовича у студентському товаристві “Академічне братство”	39
Дацків Ігор (Тернопіль) Формування зовнішньополітичної концепції Українською Центральною Радою від автономії до незалежності	43
Хома Іван (Львів) Становище Окремого загону Січових Стрільців на час листопадового повстання у Львові	47
Долганов Петро (Рівне) Євреї в спектрі економічної політики ЗУНР	51
Заставецька Наталія (Тернопіль) Популяризація ідеї збереження пам’яток у Східній Галичині у 1920–1930-х р. (на прикладі діяльності Національного музею у Львові)	54
Гуменюк Оксана (Рівне) Масові репресії радянського режиму проти населення західноукраїнських земель (1939–1941 рр.)	57
Кратюк Ірина (Рівне) “Шуцманшафт”: місце й роль у контексті українсько-єврейських взаємин часів Другої світової війни	59
Дудка Наталія (Рівне) Військово-політична діяльність Дмитра Палієва в роки Другої світової війни	62
Шевченко Лілія (Київ) Рівень споживання сільського населення України в роки хрущовської “відлиги” як показник якості його життя	64
Кузьмич Микола (Луцьк) Розвиток промисловості Волинської області в 1950-х – середині 1960-х років	68
Мазуркевич Альона (Київ) Рівень розвитку дошкільних закладів освіти як показник якості життя сільського населення України в 60-х – 80-х рр. XX століття	72
Колядинський Василь (Луцьк) Луцький автомобільний завод в роки незалежності (1991–2008 рр.)	75

Мушкевич Олег (Луцьк) Проблеми формування національної ідентичності та культури політичної свідомості української нації	80
Киридон Алла (Київ) Діяльно-христова церква в Україні: проблемне поле досліджень	83

СЕКЦІЯ II. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Троян Сергій (Рівне) Колонізаційно-підприємницька діяльність німецького купецтва в Південній Америці у XVI ст.	87
Шеретюк Руслана (Рівне) Перехід уніатів Білорусі в римо-католицизм на початку XIX століття та реакція на нього уряду крізь призму російського імперського законодавства	91
Івчик Наталія (Рівне) Право і безправ'я єврейського населення Російської імперії XIX століття	96
Троян Павло (Рівне) Концептуальні підходи в Німеччині до проблем імперської політики в другій половині XIX ст.	98
Валух Людмила (Рівне) Берлінська конференція (1884–1885 рр.): політична боротьба в Англії навколо питання про її колоніальні здобутки та втрати	101
Даценко Ірина (Київ) Дисертація та інститут наукової атестації в університетах Російської імперії (другої половини XIX – початку XX століття)	104
Кукса Олександр (Мінськ, Республіка Білорусь) Государственно-политическое строительство в 1917–22 гг.: основные тенденции в современной историографии Беларуси и России	107
Бунечко Сергій (Рівне) Аграрна реформа в Польщі: тенденції та особливості (1920-ті роки)	110
Постоловський Руслан (Рівне) Генеза й еволюція чеських національно-демократичних ідей: історичний дискурс	114
Дзюбишина Наталія (Рівне) Реформаційний рух у педагогіці Чехословаччини в міжвоєнний період	119
Боровець Марія (Рівне) Мюнхенська конференція: випадковість чи закономірність історії	122
Сай Галина (Рівне) “Десятилітній план” нової сіоністської організації: амбівалентність оцінки в контексті польсько-єврейських відносин	124
Субот Олександр (Рівне) Політичні чистки у верхівці Комуністичної партії Чехословаччини 1949–1963 рр.: їх причини і характер	127
Купрій Тетяна (м. Бровари Київської обл.) Роль Людвіга Ерхарда у проведенні економічної реформи 1948 р.: досвід повоєнної Німеччини	133
Поспелов Андрій (Одеса) Тероризм в умовах біполярного світу (1960–початок 1990-х рр.): спроба концептуального аналізу	137
Троян Віктор (Рівне) Пан'європейський рух в умовах краху комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі	141
Яцечко Світлана (Луцьк) Причини та перебіг грудневих подій в Польщі у 1970 р.	142
Крисенко Дмитро (Київ) США в іраксько-кувейтському протистоянні 1988–1990 рр.: миротворець чи провокатор?	145
Мисан-Мілясевич Володимир (Львів) Шанхайська організація співпраці як провідний учасник антитерористичної боротьби	148
Десятничук Ігор (Рівне) Розвиток громадянського суспільства як об'єкт історичного дослідження	150
Гайдукевич Анастасія (Рівне) Аналіз діяльності українських організацій в Чеській республіці (1993–2006 рр.)	154

СЕКЦІЯ ІІІ. ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

Синюк Сергій (Рівне) Сліди культурних зв'язків Волині та Малопольщі у волинській книжності доби Володимира Васильковича	159
Тимощук Ольга (Львів) Социніани на Волині	161
Шмид Олександр (Рівне) Трудова імміграція поляків у Волинську губернію (1861–1914 рр.)	165
Немець Віктор (Львів) Весільний етап заручин на Волині і Поліссі: порівняльний аналіз (середина ХІХ – початок ХХ ст.)	168
Борщевич Володимир (Рівне) Культурно-просвітницька, благодійна праця православного духовенства Волині у 20–30-х рр. ХХ ст.	171
Переходько Наталія (Рівне) Медичне обслуговування населення м. Рівного (1921–1939 рр.)	175
Візитів Юлія (Рівне) Волинський Гонтар (Теодосій Довгалюк) – життєвий шлях будівничого пластової домівки	177
Ковальчук Тетяна (Острог) Внесок Волинського краєзнавчого товариства і опіки над пам'ятками старовини у розвиток туризму на Волині у міжвоєнний період	180
Самсонюк Тетяна (Рівне) ОУН у Західній Волині осені 1939 – літа 1941 років: вектори державотворчої діяльності та покарання за неї	183
Ленартович Олег (Луцьк) Відновлення організаційної мережі ОУН на Волині у 1939–1941 рр.	187
Булига Ірина (Рівне) Конфліктогенний потенціал міжправославних відносин на Волині у 1941–1942 рр.	190
Доброчинська Валентина (Рівне) Розвиток освіти Рівненщини в умовах окупаційної влади (1941–1944)	193
Абрамчук Катерина (Рівне) Вербувальна політика Німеччини на Волині в період Другої світової війни: особливості та шляхи втілення	196
Ковальчук Іван (Київ) Діяльність УПА на території Житомирської області в 1943 р.	199
Іванченко Володимир (Київ) Обставини загибелі письменниці та учасниці підпілля ОУН (Б) на Рівненщині Людмили Фої	202
Польова Юлія (Київ) Йосип Демчик (“Луговий”) – провідник Дунаєвського та Вінницького надрайонів ОУН (б) на Поділлі (1946–1951)	205
Ільницький Василь (Дрогобич) Керівний склад Дрогобицького надрайонного проводу ОУН (весна 1945 р.–1952 р.)	207
Борейко Галина (Рівне) Роль “Просвіти” у піднесенні національно-культурної свідомості у 80–90-ті роки ХХ століття	212
Писцьо Віталіна (Рівне) “Голос Сарненщини” – легальний пресовий орган періоду окупації	215
Прокопчук Сергій (Рівне) Початок будівництва “Козацьких могил”	218
Гілевич Ігор (Львів) Польові етнографічні дослідження Полісся України науковцями львівського скансену: історія, географія, тематика, результати та подальші перспективи	221

СЕКЦІЯ ІV.**ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ**

Яцечко Тетяна (Луцьк) Історична топографія Кременця Х–XIV ст. за літописними архітектурно-археологічними джерелами.....	226
Красножон Андрій (Одеса) Проблема датування оборонного рову фортеці Білгород на Дністрі	229
Чекурков Василь (Рівне) Археологічні джерела литовсько-польської доби про м. Дубно за матеріалами досліджень 2005 р.	234
Войтюк Олексій (Рівне) Характеристика замку в селі Тайкури на Рівненщині	236
Ващук Дмитро (Київ) Документи великого князя Свидригайла (за матеріалами 22 Книги записів Литовської Метрики)	237
Блануца Андрій (Київ) Земельні надання Сигізмунда II Августа на Волині: джерела дослідження	241
Сажок Оксана (Луцьк) Історіографія бібліотечної та видавничої діяльності церковних православних братств Волинської губернії у другій половині XIX – на початку XX століть	243
Дутчак Олена (Івано-Франківськ) Проблеми інституалізації галицького краєзнавства в українській та польській історіографії	247
Двуреченська Олександра (Дніпропетровськ) Органи міського самоврядування Катеринослава: історіографія питання	251
Музичин Ірина (Івано-Франківськ) Сучасна російська історіографія про зовнішньополітичні плани Росії щодо західноукраїнських земель наприкінці XIX – на початку XX ст.	255
Рябчикова Фаїна (Луцьк) Джерела до вивчення діяльності етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею (1920–1931 рр.)	259
Сова Андрій (Львів) Символіка пластового куреня “Лісові чорти” у Львові	267
Надурак Наталія (Івано-Франківськ) Українська історіографія про зовнішньополітичну діяльність ОУН (1929–1941)	271
Марченко Наталія (Острог) Періодичні видання як історичне джерело	275
Мальована Марія (Івано-Франківськ) Соціально-економічний розвиток західноукраїнськьї земель в 1950-х – першій половині 1960-х рр. у світлі вітчизняної історіографії	278
Корнійчук Любов (Острог) Співпраця Аркадія Жуковського в журналі “Український історик”	282
Хеленюк Анастасія (Острог) Професор Любомир Винар як редактор журналу “Ethnic Forum”	287
Клинова Галина (Рівне) Проблеми давньої історії України у творчості Олександра Домбровського	290
Наконечна Ольга (Івано-Франківськ) Національно-культурне відродження етнічних меншин України у 1985–1991 рр.: вітчизняна історіографія	293
Матлай Любава (Київ) Дипломатія Іспанії в період консолідації (80–90-ті роки XX століття): історіографія проблеми	297
Грачевська Таміла (Дніпропетровськ) Проблеми українсько-турецьких відносин: історіографічна традиція та новітні підходи	302
Годованська Оксана (Львів) Релігійні практики українських трудових мігрантів четвертої хвилі	305
ДАНІ ПРО АВТОРІВ	307
ЗМІСТ	310

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **В.М. Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **В.Б. Самсонюк, Л.М. Федорук**

Обкладинка – **Г.В. Волохов**

Підписано до друку 27.11.2009 р.

Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".

Наклад 300 прим. Обліково-видавничих аркушів 37,9.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.